

Nem voltam egyedül. Beszélgetések az evangélikus közelműltről. Szerk.: Mirák Katalin, Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, Budapest, 1995. 302 l.

Vallomással kell kezdenem ezt a recenziót. A MEVISZ-re hosszú éveken keresztül úgy tekintettem, mint evangélikus fiatalok lelkes csapatára, akik olyannyira tudatosan ragaszkodnak ifjúságukhoz, hogy talán sohasem akarnak felnőtté válni. Sok imponáló kezdeményezésüknek örültem, de fogyatékoságuként könyveltem el a gyökerek ismeretének, a „történeti tudat”-nak a hiányát. Most azonban tisztelettel jelenthetem, hogy a MEVISZ „nagykorú” lett, s az én egykori véleményem pedig elavult. A *Nem voltam egyedül* kötet arra készlet, hogy egykori bizalmatlanságomért megkövessem őket, és ünnepélyesen bejelentsem: döntő (alulról felfelé irányuló) áttörés történt hazai egyháztörténetírás nem szelektív-e az emlékezet? Nincs-e valami „érdemteológia” a szerkesztők koncepciójában? Nem túlságosan fiatalok-e a kérdezők ahhoz, hogy elkerüljék a hamis kép kialakítását? Nincs-e valami „hübrisz” a kérdezőkben, vagy akár néha a válaszolóban is? Egyáltalán: nem kerültek-e kötetbe nem odavaló személyek? Azután az összeállítás formáját (műfaját) is illethetnénk (és illeték is) kérdések záporával: „interjúkötet?”, „monográfia?”, „mártirológia?”, „szentek galériája?”

Ne keressünk feltétlenül rosszindulatot ily értetlenkedések, bizalmatlanságok és tapogatózások mögött. A kötet megjelenése esemény és történés. Szelet és port kavar. És mindenképp felett nyugtalanít. Tehát jó. Mert talán az evangélium nem arra való, hogy „nyugtalanítson” bennünket? Hogy kiköz-kentsen minket az önmagunk által kialakított, kényelmes, megszokott képből, hitcskénkből, vallásoskodásunkból? Mi állandóan bezárjuk magunkat, Istenünket, Jézusunkat egy képbe és aztán abban hiszünk: Isten azért tör be újra és újra világunkba, hogy figyelmeztessen, ne önmagunkban, ne a saját hitünkben, hanem csak őbenne higgyünk!

Azoktól, akik a könyv műfajával, formájával „labdázgatnak” csak annyit kérnek, hogy figyeljünk a formától elválaszthatatlan tartalomra! És ezt a formától elválaszthatatlan tartalmat úgy hívják – bár a szót elkoptatták, de ne féljünk kimondani –, *bizonyágtétel*. Ha az előszót, az interjút figyelmesen (újra) olvassuk, vagy elbeszélgetünk a szerkesztőkkel, megtudhatjuk, hogy a megkérdezettek többsége milyen tartózkodó, szemérmes vagy bizonytalan volt: vállalja-e az interjút. (Hol van itt a „hübrisz”? Meggyőződésem, hogy a megkérdezettek azért és csak azért álltak kötetnek, mert úgy ítélték meg, ily módon is tanúságot tehetnek Urukról. „Hollók útján etetett minket a mi-mennyei Atyánk” vallja Kendeh György (161. l.). Böröcz Sándor pedig így szól: „nemcsak az árulás, hanem az isteni kegyelem természetébe is mélyen pillanthatunk bele.” (110. l.). Ezek az emberek nyílt Istenközelben, az „éles” valóságban jártak, mi pedig kipárnázott kényelemben és „biztonságban” zárjuk el magunktól ezt a valóságot.

A cím Ordass Lajos püspöknek arra a prédikációjára utal, amit akkor mondott el, amikor nyolc éves elhallgattatás után 1956 őszén újra hirdethette Isten igéjét. A megkérdezettek egy része: Boleratzky Lóránd, Botta István, Kendeh György, Scholz László Ordass Lajos közvetlen munkatársa volt, s az elmúlt

sunk történetében. Tabuk, tekintélyek, frázisok és „panelek” dőltek meg. Dávidok győztek a góliátok felett. E győzelmi kiáltás, mint Luther is írja, az evangélium hangja. Végre, valahára a múlt hiteles hangja(i) szól(nak) hozzánk, még akkor is, ha csak részlegesen és töredékesen. És ami a leginkább nagyszerű: e hang nemcsak az egyes emberek hangja, hanem az evangéliumé. Egybeolvad az életútról szóló történelmi vallomás és az evangélium hangja.

A vállalkozás olyan hiányt pótol, s olyan méretű feladatra vállalkozik, hogy a megvalósítás szükségszerűen csak részleges és töredékes lehet. A „tudományosság”, az „objektivitás” nevében azonnal számos kérdést zúdít-hatnánk (és zúdítottak is) a kezdeményezőkre, a szerkesztőkre: miért éppen (csak) „ezek” vannak itt a névsorban, miért maradtak ki mások? Kik lesznek még a beígért további kötetekben? Nem önkényes-e a szelekció? És hét-nyolc évben immáron szervezett keretek között is azon fáradoznak, hogy átadassák egyházunknak ennek az örökségnek az *erejét*. Néha talán már nem is voltunk messze attól, hogy áttörjön ez az erő, hogy az ordassi „megállás” egy valódi megújulás forrása legyen, de aztán a felülről vagy oldalról jövő nivelláló manőverek meghiúsították ezt. Az örökség persze sokaknak kellene, de csak homlokzati díszként, ornamentumként. Annak *ereje*, következménye – a kereszt – nem kell, mert az „idejétmúlt” és kényelmetlen. Ennek illusztrálására álljon itt egy megállapítás: „Az úgynevezett hitvalló vagy szenvedő egyházi magatartás 1995 végén anakronisztikus” (*Evangélikus Élet*, 1996. január 21. országos felügyelői jelentés).

A szerkesztők szemmel láthatóan arra is ügyeltek, hogy ne csak egy zárt kör szócsövei legyenek, hiszen kötetben elmondja életútját az egyéni passiójáról a közelműltben ismertté vált Böröcz Sándor, de elmondja az evangélizációs vagy missziós irányhoz tartozó Józsa Márton, Laborci Zoltán vagy Tekus Ottó is. És nemcsak a magasságokat és mélységeket megjáró, vagy az evangéliumot szelvében és hosszában szóró életpályákról hallunk, hiszen vallanak a kevésbé látványos és drámai életutak is, mint például: Bencze Imréné, Nagybocksai Vilmosé vagy Sulyok Imréné. Nemcsak a nagy passiók, hanem a csendes hűség és helytállás is „ábrázolhatja nekünk a Kriszstust.” Az összkép tehát nem homogén, de nem is kell annak lennie.

A kérdezők (Cserhádi Péter, Fabiny Tamás, Hegedűs Attila, Ittész András, Mirák Katalin, ifj. Zászkaliczky Pál) szándéka, indítéka vitathatatlanul indokolt és tiszta. A közelműlt, az elmúlt negyven év történetét akarják a számukra hiteles, személyes beszámoló alapján megismerni. Ha hazánk és egyházunk is erkölcsi válságban él, ne csodálkozunk azon, hogy fiataljaink etikai példaképre vágyanak. Ez nem „érdem-teológia”. Cserhádi Péter kiérlelt keresztény hitről tanuskodó előszava szerint a könyv és folytatása egyúttal mindennapos hitküzdelmünkben, az egyházunkban való megmaradásunkért folytatott harcunkban is segítség kíván lenni. Kétségtelenül Krisztus az, aki megváltott és megtart bennünket, de hogy *ebben az egyházban maradunk meg*, az annak köszönhető, hogy e Kriszstust kirajzoló életutak meggyőztek bennünket, hogy minden látszat: képmutatás, hitetlenség, elvilágiasodás, karrierizmus, bürokratizmus, demagógia, amyagiasság kicsi-

nyesség ellenére, *ha rejtetten is, de él az egyház a magyarországi evangélikusok között is. Luthertől megtanultuk: ecclesia abscondita, sancti absconditi (elrejtett egyház, elrejtett szentek). Önmaga ellentétének látszatában. Van tehát egyház, van hol megmaradnunk, itt kell maradnunk! Ne csüggedj hát, kicsiny sereg!*

A kötet egyik értékes és kiemelendő szempontja a keretre és az egyes részletekre vonatkozó tudományos igényesség. Erről tanuskodik a szerkesztő Mirák Katalin bevezetője, az informatív függelék és az egyes állításokra vonatkozó gazdag – levéltári kutatásokon alapuló – dokumentáció is. Azok is haszonnal forgathatják a könyvet, akik „csak” történelmi érdeklődésből forgatják azt.

A *Nem voltam egyedül* tehát mintegy egyensúlyozni kíván az egyházi-hitvallásos és a tudományos-történeti szempont között. Ha folytatás is következik, mint erre minden reményünk megvan, akkor a szerkesztőknek e két szempont közül valamelyik felé inkább el kell mozdulnia. Sokan (egyházunkon belül is, de főleg kívül) a történetiség, illetve a tudományosság szempontjait részesítenék előnyben, mondván: „hallgattassék meg a másik fél is”, így lesz teljes a kép, „kerék” az igazság. E szemléletben racionálisan nézve sok igazság-mozzanat van. Talán tényleg sok „érdekeset” tanulhatnánk a másik tábor képviselőitől is. Mindazonáltal – mindannak fényében, amit mind ez idáig elmondtam, azt hiszem világos –, én a hitvallásos-egyházi teológiai szempontot, az életúttal (és nem csupán a könnyedén elszálló szavakkal!) valló bizonyágtétel-jelleget szeretném továbbra is jobban kidomborítani. Miért? Mert egyházi kiadó adja ki a könyvet, s így az missziós üzenetet közvetíthet a világnak is. Mert ma leginkább hitépítésre van szükség. Mert ma – egyházunkban is! – mintha valami „hitfogyatkozás korában” élnénk, ami sokkal ijesztőbb, mint bármiféle napfogyatkozás, vagy holdfogyatkozás! Mert a tudásunkat kell a hitünk alá rendelni, és nem fordítva. Ebben mutatott példát a *Nem voltam egyedül* első kötete. Köszönet érte!

ifj. Fabiny Tibor